

Een kleine moeite, een groot gebaar!

Een onderzoek naar de bijdrage van gebaren aan de communicatieve competentie van begeleiders in de zorg aan mensen met een verstandelijke beperking.

Naam: Caroline van Vliet
Onderwijs: Logopedie jaar 4 blok AB (2021/2022)
Onderwijslocatie: Hogeschool Utrecht

Abstract

Inleiding: Dit artikel beschrijft een observationeel onderzoek naar de bijdrage van gebaren aan de communicatieve competentie van begeleiders die zorg bieden aan mensen met een verstandelijke beperking. Het doel van deze studie is het vergaren van ervaringen, gedachten en gevoelens van begeleiders. Hierin wordt onderscheid gemaakt tussen begeleiders die hebben deelgenomen aan de gebarencursus en begeleiders die niet hebben deelgenomen. Door dit in kaart te brengen, krijgt organisatie X een beter beeld van de gevolgen van de gegeven gebarencursus.

Methode: Er is een enquête afgenomen onder vijftig zorgmedewerkers. Daarnaast is kwalitatieve data verzameld middels open vragen in de enquête en twee semigestructureerde diepte-interviews. In de interviews werd gebruik gemaakt van topiclijsten. De topics hadden betrekking op de communicatie in het algemeen en op gebaren. De interviews zijn verbatim getranscribeerd. Vervolgens zijn de transcripten geanalyseerd en gecodeerd middels een thematische analyse, beschreven door Braun en Clarke (2006).

Resultaten: Uit analyse van de enquête en interviews bleek dat het volgen van de gebarencursus een positief effect had op het competentiegevoel van begeleiders in de communicatie. Zij voelden zich gemiddeld meer bekwaam om te communiceren met de cliënten. Daarnaast merkten begeleiders bij cliënten ook een gevoel van structuur en duidelijkheid wanneer zij hun gesproken taal ondersteunden met gebaren.

Conclusie: De aanbeveling is dan ook om de cursus vaker te organiseren en breder te adverteren. In de discussie worden de resultaten vergeleken met de aanwezige literatuur en worden punten benoemd die van invloed zijn geweest op de resultaten.

Inleiding

In Nederland wonen zo'n 440.000 mensen met een verstandelijke beperking (VB).

Een verstandelijke handicap verwijst naar functioneringsproblemen die worden gekenmerkt door significante beperkingen in zowel het intellectuele functioneren als in het adaptieve gedrag zoals dat tot uitdrukking komt in conceptuele, sociale en praktische vaardigheden. De functioneringsproblemen ontstaan vóór de leeftijd van achttien jaar. (Helmhout, 2012, p. 18)

Een verstandelijke beperking wordt vastgesteld op basis van het intellectueel functioneren en de ondersteuningsbehoefte. Er zijn diverse gradaties, variërend van licht tot zeer ernstig (American Psychiatric Association, 2013).

Clënten met een verstandelijke beperking geven signalen af die door de omgeving niet altijd worden herkend. Ze hebben een langere verwerkingstijd, waardoor opeenvolgende vragen hen in verwarring kunnen brengen (Blokhuys & Van Kooten, 2011).

In zo'n geval kan ondersteunde communicatie (OC) passend zijn. OC gaat er vanuit dat iedereen een drang heeft om te communiceren (Van Balkom, 2009). Alle mogelijke communicatievormen en -hulpmiddelen worden ingezet. Zo wordt communicatie toch mogelijk voor mensen die belemmeringen ervaren in het waarnemen, verwerken, begrijpen en uiten van spraak, gebarentaal en schrift. (Nederlandse Vereniging voor Logopedie en Foniatrie, z.d.). Door de communicatie aan te passen, geef je de persoon het gevoel mee te kunnen doen en erbij te horen (Blokhuys & Van Kooten, 2011). Er is meer kans om zelf keuzes te maken en om richting te geven aan het leven (Bos et al., 1996). Het gevoel wat mensen krijgen wanneer ze zich begrepen voelen is van belang voor hun eigenwaarde en geeft zelfvertrouwen (Nell, 2020).

Romano en Yu Schon Chun (2017) hebben onderzoek gedaan naar de helpende en belemmerende factoren bij ondersteunde communicatie. Er vonden semigestructureerde interviews plaats met 20 familieleden en 20 logopedisten. Een beperkende factor is dat dit artikel over verschillende vormen van OC gaat. Wel blijkt OC van meerwaarde te zijn. Zo beschrijft een respondent: *"The more he manages to express himself, the more he is organized in time, space, his language improves a lot, the contact also improves by using this form of communication"* (Romano & Yu Schon Chun, 2017, p. 5). Dit interview is laag van evidentie omdat het gebaseerd is op ervaringen. Er worden geen metingen uitgevoerd en er is geen wetenschappelijk bewijs voor de stellingen die ouders doen.

Een belangrijk onderdeel van de ondersteunde communicatie is het gebruik van gebaren. Tot 1980 werden gebaren als minderwaardig beoordeeld. Toen liet taalkundige Stokoe (1980) zien dat gebaren kleine componenten zijn, net als woorden in een zin. Vanaf dat moment is er meer onderzoek gedaan naar de herkomst en het gebruik van gebaren. In juli 2021 is de Nederlandse Gebarentaal erkend als een officiële taal (Rijksoverheid, z.d.). Er zijn twee soorten gebarensystemen. De Nederlandse Gebarentaal (NGT) is de moedertaal van de meeste dove mensen in Nederland. Nederlands met Gebaren (NmG) is een combinatie van de Nederlandse gesproken taal en de NGT. De Nederlandse zin wordt auditief aangeboden en wordt ondersteund met gebaren uit de NGT (Nederlands Gebarent centrum, z.d.). Om te kunnen participeren in de horende maatschappij, is het voor iemand met een verstandelijke beperking belangrijk dat gebaren het Nederlands ondersteunen en niet vervangen.

Bij de communicatie met gebaren wordt naast het auditieve kanaal ook het visuele kanaal benut. Wanneer met gebaren wordt gecommuniceerd, past het spreektempo automatisch aan en wordt beter aangesloten bij het tempo van de cliënt. Hierdoor krijgt de cliënt meer tijd om de informatie te kunnen verwerken (Nell, 2020).

Om gebaren te leren is wel veel herhaling nodig. De tijd om gedrag aan te passen varieert van 18 tot 254 dagen. Dit is aangetoond in een cohort studie. Er zijn 82 participanten gevolgd gedurende een langere periode in een eet-, drink- of een activiteit gedragsverandering (Lally et al., 2009). Een cohort studie heeft een relatief hoog niveau van evidentie.

Dit artikel gaat over het competentiegevoel van begeleiders. Er is geen eenduidigheid over dit begrip. McMullan et al. (2003) merkten op dat de termen competentie, bekwaamheid en prestaties inconsistent gebruikt werden. Zij deden de aanbeveling om één definitie te hanteren. Hier zijn nog geen afspraken over gemaakt. Het artikel betreft een systematic review, welke hoog evident is.

Voor dit onderzoek wordt toch de definitie van Benner (1982) gehanteerd. Hij definieert verpleegkundige competentie als het vermogen om een taak met gewenste resultaten uit te voeren onder de wisselende omstandigheden van de echte wereld. Het niveau van competentie varieert van beginner tot expert. Ondanks dat de definitie lang geleden is opgesteld, is deze nog wel allesomvattend.

Er is onvoldoende literatuur beschikbaar over het gebruik van Nederlands ondersteund met Gebaren bij deze doelgroep. De literatuur die wel beschikbaar is, is vaak al verouderd. Er is wel literatuur gevonden die specifiek gericht is op het Down syndroom of autisme. Echter, deze studies zijn vaak gericht op het stimuleren van de taalproductie door middel van gebaren. Dit is niet relevant voor dit onderzoek. Er is geen literatuur gevonden over de communicatie beleving van de begeleiders van cliënten met een verstandelijke beperking.

Dit onderzoek is relevant voor de beroepspraktijk. Bij organisatie X wordt twee keer per jaar een basiscursus Nederlands met Gebaren gegeven. Tijdens de cursus geven deelnemers geregeld aan al gebaren te kennen door cliënten die kunnen gebaren. De vraag is of deze gebaren toereikend en uniform zijn. Bovendien is het van belang of begeleiders behoefte hebben aan een gebarencursus en wat de rol is van deze cursus in de dagelijkse communicatie. Deze vraag is relevant voor de logopedisten die werkzaam zijn bij de organisatie, omdat het organiseren en geven van de cursus hun veel tijd kost. Daarnaast is de uitkomst van dit onderzoek relevant voor de werkgevers. De aanmelding voor de cursus verloopt vrijwillig, met toestemming van de managers. De cursus wordt door de managers gefinancierd. Het is dus belangrijk om te weten of de cursus positieve gevolgen heeft, zodat organisatie X kan inschatten of investering gewenst is.

De volgende onderzoeksvraag vloeit hieruit voort: *“In hoeverre heeft deelname aan een basiscursus Nederlands met Gebaren van vier ochtenden voor de begeleiders van woongroepen en dagbestedingsgroepen gevolgen voor het competentiegevoel in de dagelijkse communicatie tussen hen en cliënten met een verstandelijke beperking, vergeleken met begeleiders die deze cursus niet hebben gevolgd?”*

Methode

Onderzoeksopbouw

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden was het belangrijk om inzicht te krijgen in de ervaringen en gedachten van de begeleiders. De onderzoeksvraag wordt beantwoord middels een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve data. Voorafgaand aan de dataverzameling is een literatuurstudie verricht, dit geeft inzicht in de huidige kennis en tekortkomingen (Boeije, 2009). De kwantitatieve data is verzameld door middel van een enquête. Met een surveyonderzoek zijn meningen, houdingen en kennis bij grote groepen personen te achterhalen (Verhoeven, 2011). De kwalitatieve data is verzameld door middel van twee semigestructureerde diepte-interviews. Deze bieden de mogelijkheid om door te vragen en geven een dieper inzicht in de belevings- en ervaringswereld (Wouters et al., 2014).

Participanten

De opgestelde enquête is ingevuld door begeleiders. Zij dienden werkzaam te zijn als begeleider op een woon- of dagbestedingsgroep bij organisatie X. Verder waren geen in- en exclusiecriteria van toepassing. In het kader van het onderzoek was het vooral belangrijk om voldoende respondenten te bereiken. Er zijn interviews afgenomen bij twee begeleiders. Zij zijn geselecteerd op basis van zelfselectie. Vervolgens heeft de onderzoeker een selecte steekproef getrokken.

Werving en selectie

De enquête is verspreid via de interne site van de organisatie en via een e-mail naar de (ex)-cursisten.

De personen die geïnterviewd zijn, werden geselecteerd op basis van de enquête. Hierin gaven de respondenten aan wel of niet open te staan voor een interview. De onderzoeker heeft een selectie gemaakt. Eén gesprek heeft plaatsgevonden met een begeleider die niet de gebarencursus heeft gevolgd, de ander had de cursus wel gevolgd. De demografische gegevens van de deelnemers van het interview zijn zichtbaar in tabel 1.

Tabel 1. Demografische gegevens deelnemers interview

<i>Deelnemer</i>	<i>Leeftijd</i>	<i>Geslacht</i>	<i>Jaren werkzaam met VB</i>	<i>Deelname gebarencursus</i>
27	29	Vrouw	Langer dan 10 jaar	Nee
21	25	Vrouw	6 tot 10 jaar	Ja

Ethische overwegingen

Voor aanvang van de interviews hebben alle deelnemers en de onderzoeker een toestemmingsformulier (bijlage 3) getekend. De begeleiders hebben uitleg gekregen over het doel van het onderzoek en hoe de privacy wordt (informed consent). Deelnemers mochten de toestemming altijd weer intrekken. Persoonsgegevens van de deelnemers zijn zo specifiek mogelijk beschreven zonder dat deze herleidbaar zijn. De verzamelde persoonsgegevens en audio-opnames zijn na afloop van het onderzoek gewist. Daarnaast is de continuïteit op de groep gewaarborgd. De interviews hebben plaatsgevonden op momenten waarop de deelnemers vrij waren.

De interviews zijn gevoerd in de beveiligde software van Microsoft Teams.

Procedure

Enquête

Het voordeel van een online enquête is dat de respondenten zelf bepalen waar en wanneer ze de vragenlijst invullen en hoeveel tijd ze ervoor nemen. Daarnaast worden er minder sociaalwenselijke antwoorden gegeven (De Leeuw, 2009).

De enquête is verspreid via de interne site van organisatie X en is per mail naar de (ex-) cursisten verstuurd. De onderzoeker stelde zich in het bericht kort voor en het onderzoek werd geïntroduceerd. Er was gelegenheid om direct door te klikken naar de enquête. Een QR-code stond ook afgebeeld. Wanneer deze gescand werd, leidde dit naar de vragen. De enquête bestond uit maximaal 20 open en gesloten vragen en bevatte vertakkingslogica. De enquêtevragen zijn te lezen in bijlage 2.

Semigestructureerde interviews

Voor de interviews was een topiclijst opgesteld. Beschikbare literatuur en praktijkervaring vormden de basis voor de topics. Aan de hand van deze topics is een interviewgide opgesteld (zie bijlage 1). Het interview bestond uit open vragen. Deze houden een gesprek op gang en tonen belangstelling, wat langere antwoorden uitlokt (Oomkes et al., 2017). Naar de antwoorden werd geluisterd, er werd doorgevraagd en vervolgens werd het antwoord samengevat. Actief luisteren moedigt anderen aan veel te vertellen (Oomkes et al., 2017). Tijdens het interview was er ook ruimte voor inbreng van de respondent. Vanwege Covid-19 zijn de interviews afgenomen via Microsoft Teams. De interviews zijn afgenomen door dezelfde onderzoeker en duurden allebei dertig minuten.

Analysemethode

Enquêtes

De gesloten vragen uit de enquête zijn omgezet van woorden naar getallen. Deze getallen zijn genoteerd in een Excel-werkblad. Door het filteren van de data konden de gegevens worden gecombineerd met de data uit de open vragen van de enquête en de interviews.

Interviews

Van de interviews werd een audio-opname gemaakt. De interviews zijn getranscribeerd en daarna open gecodeerd en axiaal gecodeerd. Tijdens het interview werden niet-uitgesproken reacties genoteerd als memo's. De data is geanalyseerd volgens de methode van Braun en Clarke (2006). Als eerste is de onderzoeker vertrouwd geraakt met de data. Na het meermaals lezen van de data zijn codes opgesteld. Vanuit die codes zijn thema's ontstaan. Bekeken is welke thema's relevant waren. Vervolgens zijn sommige thema's verwijderd, toegevoegd of herbenoemd (Braun & Clarke, 2006). Deze thema's zijn verder uitgewerkt in

een mindmap met het programma Coggle (zie bijlage 6). De open vragen en de interviews zijn geanalyseerd in het programma ATLAS-ti9.

Betrouwbaarheid

Credibility:

De onderzoeker heeft de interviews zo open en neutraal mogelijk gevoerd. De onderzoeker heeft geen belang gehad bij de uitkomsten van het onderzoek. Het interview is opgenomen met een voicerecorder. Na afloop is het interview verbatim getranscribeerd. De transcripten zijn ter controle op juistheid en volledigheid gestuurd naar de deelnemers. Deze member check leidt tot een verhoogde betrouwbaarheid van het onderzoek (Wouters et al., 2014). Vanuit de transcripten werd de tekst opgedeeld in fragmenten. De interviews zijn gecodeerd door de onderzoeker en door een vierdejaars studente logopedie. Dit wordt ook wel onderzoekerstriangulatie genoemd en vergroot de betrouwbaarheid (Wouters et al, 2014). Er is een combinatie van methodes gebruikt, ook wel methode triangulatie. Ook dit vergroot de betrouwbaarheid (Wouters et al., 2014).

Transferability:

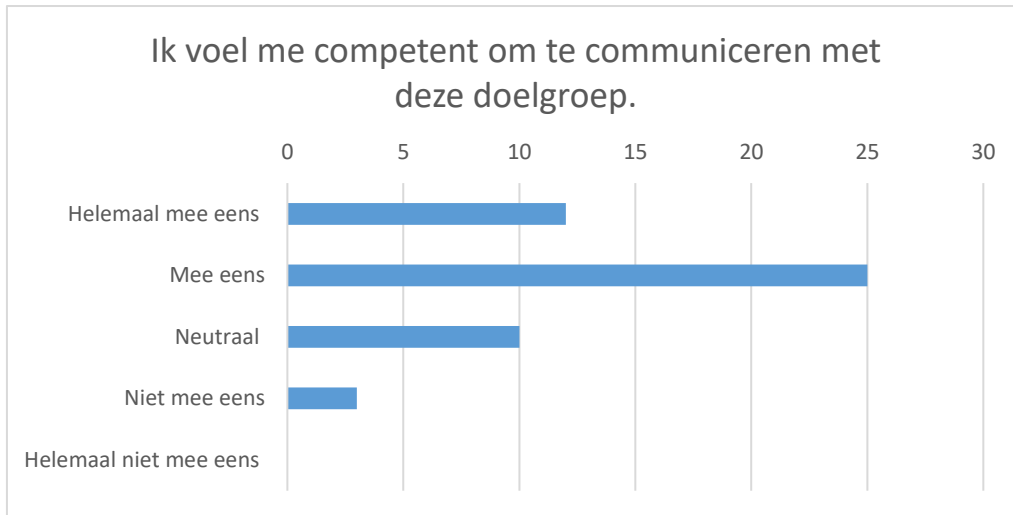
In het artikel wordt een thick description gegeven van de deelnemers en de setting, zodat de lezer zelf kan beoordelen of de resultaten ook toepasbaar zijn op zijn/haar eigen situatie. In het artikel worden bij de resultaatbeschrijving heldere citaten uit de interviews gegeven als onderbouwing voor de gevonden codes en thema's. Deze worden genummerd en zijn herleidbaar naar de (zo anoniem mogelijke) deelnemer.

Resultaten

Uit de kwalitatieve analyse zijn de volgende thema's ontstaan: competentiegevoel, communicatievormen, gebarencursus, voordelen gebaren. Deze thema's komen hieronder aan bod en worden toegelicht met quotes uit de interviews (respondent 21 en 27) en de enquête. De volledige resultaten van de enquête zijn terug te lezen in bijlage 5.

Competentiegevoel

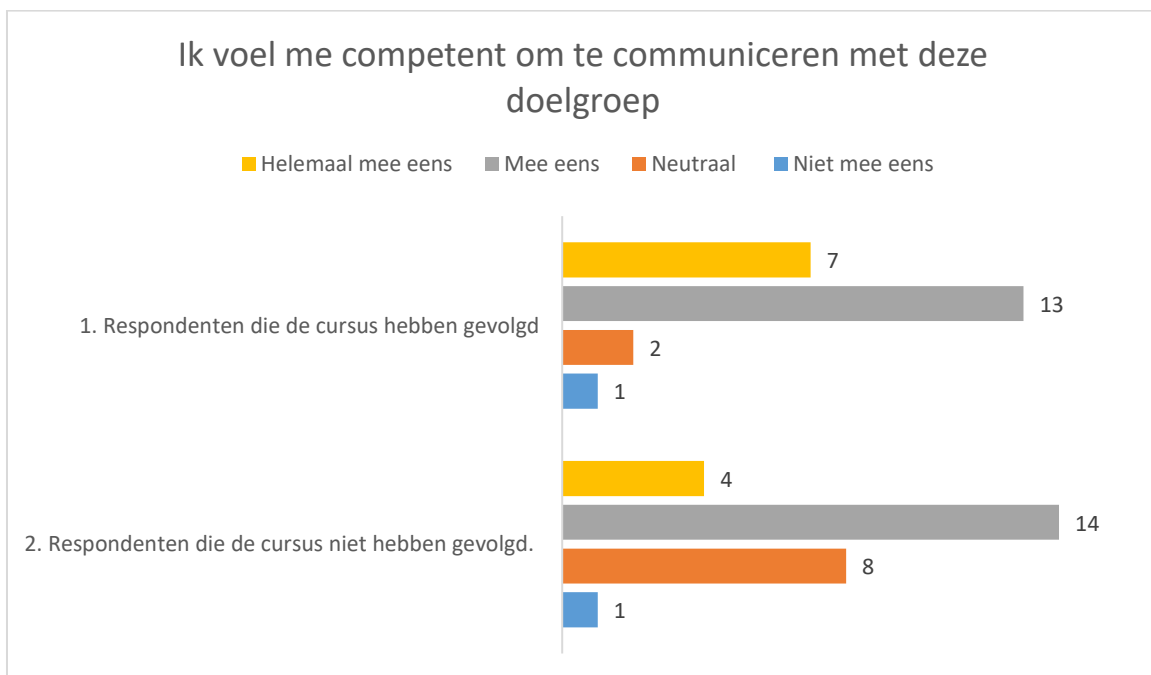
Van de 50 respondenten geeft 74% aan zich competent te voelen in de communicatie met de cliënten. Hier zijn de antwoordopties 'helemaal mee eens' en 'mee eens' beschouwd als het gevoel competent te zijn. In figuur 1 is de verdeling van de antwoorden zichtbaar.

Figuur 1. Competentiegevoel in de communicatie (n = 50)

De antwoordopties varieerden van 'helemaal niet mee eens' tot 'helemaal mee eens', zoals hierboven zichtbaar is. Van de 50 respondenten hadden 23 personen de cursus gevolgd. Hiervan blijkt 87% zich competent te voelen. Zij kozen voor antwoordoptie 4 ('mee eens') en 5 ('helemaal mee eens'). Zij geven het competentiegevoel gemiddeld een 4,1 van de 5.

Bij de 27 respondenten die de cursus niet hebben gevolgd ligt het percentage van competentie lager, namelijk op 67%. Het gemiddelde cijfer is een 3,8 van de 5. De resultaten zijn zichtbaar in figuur 2.

Figuur 2. Competentiegevoel verschillen cursus (n1 = 23, n2 = 27)

Waarschijnlijk spelen meerdere factoren mee bij het competentiegevoel, bijvoorbeeld de werkervaring.

“Ik denk wel dat er misschien ook nog verschil zit in hoeveel werkervaring je al hebt en hoelang je al met de doelgroep werkt. Want ik merk bijvoorbeeld met stagiaires dat die wat meer moeite hebben met de communicatie dan wij als begeleiders.”

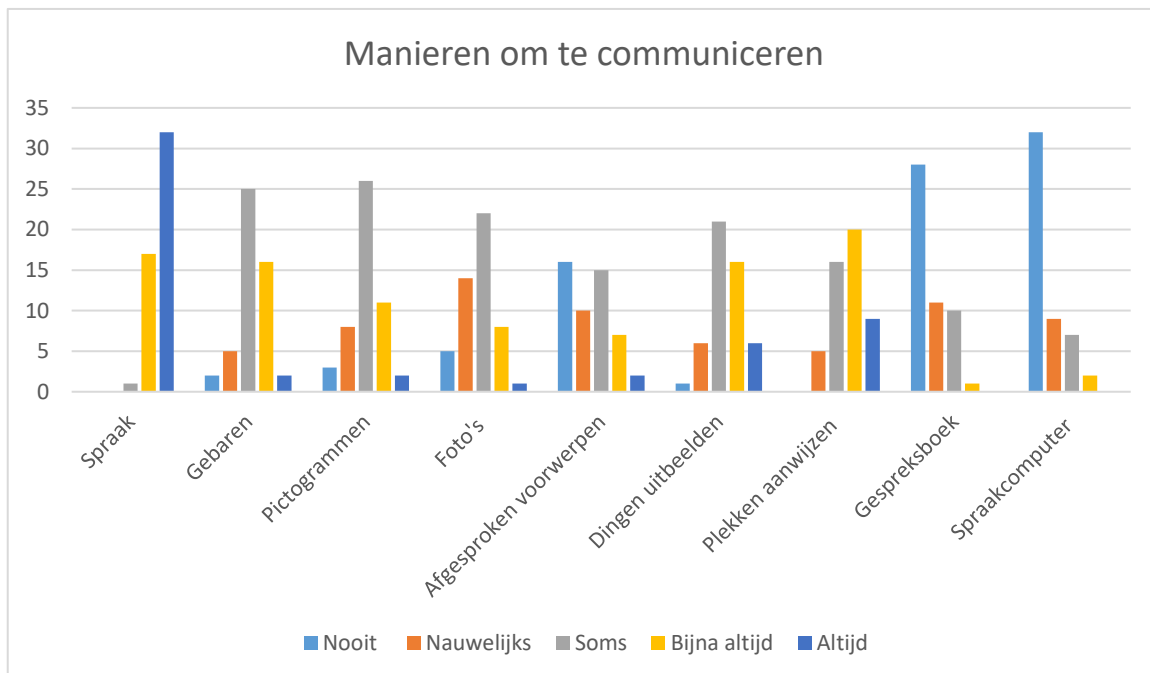
(Respondent 27)

52% van de 50 respondenten werkt al langer dan 10 jaar bij organisatie X.

Communicatievormen

Naast de werkervaring die meespeelt in de communicatievaardigheden zijn ook de communicatievormen van belang. Bij ondersteunde communicatie worden namelijk alle manieren om te communiceren ingezet.

In de meeste gevallen wordt gesproken taal ingezet. Van de respondenten communiceert 64% altijd via gesproken taal. Gebaren zijn ook populair. Veruit de meeste respondenten (25) geven aan ‘soms’ gebaren te gebruiken. Van de respondenten gebruikt 32% bijna altijd gebaren. Een verschil is hier zichtbaar tussen de twee groepen respondenten. De respondenten die de cursus hebben gevolgd scoren gemiddeld 3,7 van de 5 punten (‘soms’ tot ‘bijna altijd’). De respondenten die de cursus niet hebben gevolgd scoren 2,6 punten (‘nauwelijks’ tot ‘soms’).

Figuur 3. Manieren om te communiceren (n = 50).

Om te kunnen gebaren is het belangrijk dat de cliënt het gebaar er betekenis aan kan geven. Respondent 21 beschrijft hoe gebaren verloren gaan door een gebrek aan gebaarvaardigheden:

“Je ziet bij de peuters die bij ons binnenkomen vaak dat daar de gebaren al best wel werden ingezet in combinatie met de liedjes. Dan komen ze bij ons en kent niet iedereen de gebaren, dus dan valt dat een beetje weg. Dat is eigenlijk heel erg zonde, omdat ze vaak al wel bekend zijn met een aantal gebaren. Niet dat ze dit zelf kunnen doen, maar wel dat ze de gebaren zien en herkennen.” (Respondent 27)

Gebarencursus

Er is veel animo om de gebarencursus te volgen. Van de 50 respondenten heeft 46% de gebarencursus gevolgd. Van de respondenten heeft 38% de cursus niet gevolgd. Ze staan er wel voor open om deze te volgen.

“Ja, ter ondersteuning van mijn communicatie naar de cliënten. Ik gebruik nu wel ondersteunende gebaren, maar ik vind dat ik te weinig gebaren ken.” (Respondent 10)

“Ik denk dat gebaren functioneel zijn voor veel cliënten. Ik denk dat het voor veel cliënten voornamelijk functioneel is in de momenten dat ze slecht in hun vel zitten, dus dat het kan bijdragen aan het ondersteunen, verduidelijken van de verbale communicatie.” (Respondent 27)

Cursisten ervaren de cursus als prettig, leerzaam en praktisch. Wel blijkt de transfer naar de praktijk soms moeizaam te verlopen, zeker als de gebaren niet frequent worden ingezet.

“De cursus heeft mij zeker geholpen om een eerste basis te leggen en sowieso te begrijpen hoe gebarentaal als taal in elkaar steekt. Het communiceren met gebaren vraagt wat mij betreft om veel oefening, ik oefen thuis met de gebarenchallenge van (...) en ik oefen met een vriendin. Maar het probleem is, dat ik daardoor sommige gebaren niet goed aanleer, omdat ik geen directe feedback heb van iemand die goed gebarentaal spreekt. Daar zou ik wel behoefte aan hebben.” (Respondent 15)

Het leren van nieuwe gebaren vergt veel oefening.

“Voor de cursus wist ik alleen de standaard gebaren: de dagen, het weekend etc. En die wist ik echt super goed dus daarbij straalde ik altijd zelfverzekerdheid uit. En nu zijn het er zoveel én weet ik ze ook nog niet allemaal goed. Ik wil niet zeggen dat ik er onzeker van wordt, maar ik twijfel meer. (...) Maar mijn vocabulaire is wel vergroot,

dus het is een kwestie van oefenen zodat ik ook die gebaren gewoon uit mijn hoofd weet.” (Respondent 21)

“Wat zou het mooi zijn als iedereen binnen ... gebaren zou leren. Dan kan iedereen met iedereen communiceren.” (Respondent 30)

Discussie

In deze studie is onderzocht wat de bijdrage is van gebaren aan de communicatieve competentie van begeleiders die zorg bieden aan mensen met een verstandelijke beperking. De resultaten wijzen uit dat deelname aan een gebarencursus leidt tot een verhoogd competentiegevoel in de communicatie met cliënten. Deelnemers die de cursus hebben gevolgd voelen zich competenter om te communiceren met de doelgroep dan de respondenten die deze cursus niet hebben gevolgd. Uit de interviews blijkt dat gebaren zeker behulpzaam zijn op de momenten dat cliënten moeilijk te bereiken zijn met taal. Begeleiders gaven aan gemotiveerd te zijn om gebaren te leren voor de cliënten waarmee zij werken. Dit komt overeen met wat Bos in zijn artikel beschrijft. Het is belangrijk om de communicatie te verbeteren, zodat mensen met een verstandelijke beperking de kans krijgen om zelf keuzes te maken en richting te geven aan hun leven. Dit is een recht wat wij hen niet mogen ontfagen (Bos et al., 1996). Begeleiders zijn bereid hier moeite voor te doen.

De transfer van de cursus naar de praktijk bleek lastig. De gebaren moeten veel herhaald worden tot ze onthouden worden. Dit komt overeen met wat Lally stelt in haar artikel. De tijd om gedrag aan te passen varieert van 18 tot 254 dagen. Bij herhaling van gedrag in een consistente context neemt de automatisering wel toe blijkt uit het onderzoek (Lally, et al., 2009).

Naast de gebaren bleek de non-verbale communicatie erg belangrijk te zijn. Dit bleek uit de enquête en uit het interview met respondent 27. Zij geeft aan hoe zij haar lichaam inzet in de communicatie met haar cliënten. Dit past bij de ondersteunde communicatie. Alle mogelijke communicatievormen en -hulpmiddelen worden dan ingezet. (NVLF, z.d.). Non-verbale communicatie is hier ook zeker een onderdeel van.

Tijdens de interviews konden de geïnterviewden vrijuit praten, omdat vooraf aangegeven is dat de onderzoeker geen baat heeft bij de uitkomsten van dit interview. Het interview is afgenomen in een vertrouwde omgeving (Wouters et al., 2014). Doordat de begeleiders zelf zijn geïnterviewd kon concreet gevraagd worden naar de communicatie met hun cliënten. Zij

zijn degenen die de hele dag communiceren met hun cliënten. Dit is van meerwaarde voor het onderzoek.

Uit de positieve reacties blijkt dat het onderwerp leeft en dat begeleiders het prettig vinden hun mening in te brengen. Toch is de onderzoeksgroep beperkt, er zijn 2.275 begeleiders werkzaam bij organisatie X. Het onderzoek is alleen maar binnen één organisatie uitgevoerd, waardoor de resultaten beperkt toepasbaar zijn binnen andere organisaties.

De interviews zijn op twee achtereenvolgende dagen afgenomen. Hierdoor was er geen mogelijkheid om tijdens het tweede interview verbeterde vragen te stellen. (Wouters et al., 2014).

Tijdens de afname van het interview bleek dat respondent 21 alleen één keer per twee weken een weekend met de cliënten werkt. Dit heeft als gevolg dat zij weinig frequent met de gebaren kan oefenen.

Suggesties voor vervolgonderzoek

Het is wenselijk om het onderzoek op grotere schaal uit te voeren. Dit onderzoek telde 50 respondenten van de 2.275 begeleiders die werkzaam zijn bij organisatie X. Wel is het raadzaam om bij een volgend onderzoek te specificeren tot één deel van de doelgroep. Mensen met een verstandelijke beperking vormen een heterogene groep, waardoor de resultaten lastig generaliseerbaar zijn.

Daarnaast is er weinig literatuur beschikbaar over het gebruik van gebaren bij mensen met een verstandelijke beperking. De literatuur die aanwezig is, is vaak verouderd. In Nederland wonen zo'n 440.000 mensen met een verstandelijke beperking. Zij hebben recht op passende communicatie. Het leren van gebaren kan hier wellicht aan bijdragen.

Aanbevelingen voor de praktijk

Op basis van de resultaten uit dit onderzoek verdient het aanbeveling om in organisatie X meer frequent de gebarencursus te organiseren. Het volgen van een gebarencursus heeft zichtbaar gevolgen voor het competentiegevoel in de communicatie. Veel respondenten gaven aan bereid te zijn om de cursus te volgen.

Een andere aanbeveling is om de cursisten na de cursus nauw te begeleiden. Uit het onderzoek bleek dat het lastig is om de geleerde gebaren in de praktijk te blijven oefenen en te blijven gebruiken, zeker als ze niet elke dag gebruikt worden. Een mogelijkheid hiervoor zou bijvoorbeeld zijn om eens per week gebarenfilmpjes op de site te plaatsen. Begeleiders die de cursus hebben gevolgd kunnen dan oefenen. Begeleiders die de cursus (nog) niet

hebben gevolgd krijgen zo ook de gelegenheid om op een laagdrempelige manier gebaren te leren.

Conclusie

Uit de resultaten kwam naar voren dat het volgen van een gebarencursus een positief effect heeft op het competentiegevoel. Begeleiders voelen zich beter bekwaam om te communiceren met de doelgroep. Sommige cliënten zullen ook in staat zijn om zelf meer gebaren te leren en te gebruiken. Dit is vooral handig wanneer zij tot onvoldoende verbale vaardigheden beschikken. Het is raadzaam om meer gebaren in te zetten in de dagelijkse praktijk. Voor cliënten kan het houvast bieden in de communicatie. Gebaren zijn zichtbaar en benutten een extra, visueel inputkanaal. Bovendien zijn gebaren altijd beschikbaar en heb je er verder geen materiaal voor nodig. Zoals de titel luidt is het een relatief kleine moeite om gebaren te leren. Het is wel een groot gebaar voor diegene waarvoor jij moeite doet.

Referenties

- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th Rev. ed.). American Psychiatric Association Publishing. <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>
- Benner, P. (1982). Issues in competency-based training. *Nursing Outlook*, 30(5), 303–309.
- Blokhuis, A., & Van Kooten, N. (2011). *Je luistert wel, maar je hoort me niet*. Garant-Uitgevers.
- Boeije, H. (2009). *Analysis in Qualitative Research*. SAGE Publications.
- Bos, H., Algera, A., Brouwer, I., Oskam, E., Scheres, W., Paulius, F., Schermer, T., Timmerman, D., Uittenbogert, T., Harder, R. (1996). *Communiceren met gebaren*. (2e dr.). Elsevier/De Tijdstroom.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
- De Leeuw, E., Prof., dr. (2009). *Passen en Meten Online: De Kwaliteit van Internet Enquêtes*. Universiteit Utrecht.
- Helmhout, S. (2012). *Logopedie voor mensen met een verstandelijke beperking*. Boom Lemma Uitgevers.
- Lally, P., Van Jaarsveld, C., Potts, H., Wardle, J. (2009). How are habits formed: Modelling habit formation in the real world. *European Journal of Social Psychology*, 40(6), 998-1009. <https://doi.org/10.1002/ejsp.674>
- McMullan, M., Endacott, R., Gray, M., Jasper, M., Miller, C., Scholes, J., Webb, C. (2003). Portfolios and assessment of competence: a review of the literature. *Journal of Advanced Nursing*, 41(3), 283–294. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2006.01.013>

Nederlands Gebarentrum (z.d.). *Nederlands met gebaren*. Geraadpleegd op 6 januari 2022, van <https://www.gebarentrum.nl/NmG>

Nederlandse Vereniging voor Logopedie en Foniatrie (z.d.). *Ondersteunde communicatie*. Geraadpleegd op 12 januari 2022, van <https://www.logopedie.nl/kennis/ondersteunde-communicatie/>

Nell, P. (2020). *Het hoe, wat en waarom van baby- en kindergebaren*. Uitgeverij boekscout.

Oomkes, F., Garner, A., Oomkes, R. (2017). *Communiceren* (3e dr.). Boom Uitgevers.

Rijksoverheid (z.d.). *De Nederlandse Gebarentaal (NGT) erkend als officiële taal*. Geraadpleegd op 5 januari 2022, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erkende-talen/de-nederlandse-gebarentaal-ngt>

Romano, N., & Yu Schon Chun, R. (2018). Augmentative and Alternative Communication use: family and professionals' perceptions of facilitators and barriers. *Codas*, 30(4), 1-9. <https://doi.org/10.1590/2317-1782/20162017138>

Stokoe, W. (1980). Sign language structure. *Annual Review of Anthropology*, 9, 365-390. <https://doi.org/10.1146/annurev.an.09.100180.002053>

Van Balkom, H. (2009). *Communicatie op eigen wijze*. Acco.

Verhoeven, N. (2011). *Wat is onderzoek? Praktijkboek voor methoden en technieken* (5e dr.). Boom uitgevers Amsterdam.

Wouters, E., Van Zaalen, Y., & Bruijning, J. (2014). *Praktijkgericht onderzoek in de (para)medische zorg* (2^e dr.). Coutinho.

Bijlage 1: Topiclijst en interviewguide

Topiclijst:

1. Werk binnen de organisatie
2. Communicatie met cliënten
3. Gebaren
4. Financiering van de gebarencursus en mogelijkheden om deze te volgen

Interviewguide:

1. Introductie
 - Voorstellen en doel van het gesprek.
 - Heb je al weleens eerder aan zo'n interview mee gewerkt? Waarom sprak je dit aan?
2. Werk binnen de organisatie
 - Hoelang werk je al bij ...? Hoe vind je het werk bij ...?
 - Kun je wat meer vertellen over de locatie waar je werkt?
3. Communicatie met cliënten
 - Hoe ervaar je de communicatie met je cliënten?
 - Zijn er weleens momenten waarop je cliënten niet begrijpt? Wat doe je dan?
 - Hoe zou je je manier van communiceren omschrijven?
 - Voel je je zelfverzekerd op je werk? Voel je je competent om te communiceren met cliënten?
 - Wat weet je over de communicatie met cliënten met een verstandelijke beperking?
4. Gebruik van gebaren
 - Hoe is de gebarencursus bevallen?
 - Hoeveel gebaren ken je nu nog? Leer je deze momenteel nog bij?
 - OF
 - Waar denk je aan bij gebaren bij deze doelgroep?
 - Wat denk je dat gebaren voor effect hebben op de communicatie?
 - Als je wél gebaren gebruikt, merk je dan verschil bij de cliënten?
 - Wat zou je verwachten van een gebarencursus?
5. Financiering en mogelijkheden
 - Heb je hier weleens een gesprek over gehad met de manager?
 - Had je op dat moment in je carrière het gevoel dat je wat mistte?
6. Afronding
 - Toevoegingen of opmerkingen over gesprek.

- Ervaring gesprek.

Bijlage 2: Enquête

In deze bijlage zijn alle enquête vragen te lezen. Er is gebruik gemaakt van vertakkingslogica, vandaar de onsamenhangende volgorde.

Beste medewerker,

Bedankt dat u de tijd neemt om deze enquête in te vullen. Ik ben er erg mee geholpen. Mijn naam is Caroline van Vliet en ik studeer Logopedie op de Hogeschool in Utrecht. Op dit moment ben ik bezig met mijn eindstage bij Naast de stage doe ik hier ook mijn afstudeeronderzoek bij. Ik heb onlangs de gebarencursus bij ... gevolgd. Ik wil nu graag onderzoeken of de cursus van invloed is op de communicatie met uw cliënten in het dagelijks leven. Dit wil ik gaan vergelijken met de communicatie van de mensen die deze cursus niet hebben gevolgd. Hiervoor is uw input dus heel belangrijk, of u nou wel of niet de cursus heeft gevolgd!

Dit onderzoek is inventariserend en er is dus geen goed of fout antwoord. Ik heb geen belang bij de uitkomst van het onderzoek. De enquête bestaat uit maximaal 20 vragen en het invullen duurt ongeveer 10 minuten. De gegevens zullen anoniem verwerkt worden en na verwerking zullen de gegevens verwijderd worden.

De enquête bestaat uit open en gesloten vragen. Bij open vragen is het fijn als u een toelichting kunt geven. Het eerste gedeelte van de enquête heeft betrekking op de gebarencursus. Het eindigt met een aantal meer algemene vragen.

Alvast bedankt voor uw tijd en moeite!

Met vriendelijke groet,

Caroline van Vliet

1. Bent u bekend met de gebarencursus die wordt georganiseerd bij ...?

- Ja, ik heb de cursus gevolgd.
- Ja, maar ik heb de cursus (nog) niet gevolgd.
- Nee, ik heb er nog nooit van gehoord.

2. Waarom heeft u de cursus gevolgd?

3. Kruis aan wat voor u van toepassing is.

° *Nooit* ° *Nauwelijks* ° *Soms* ° *Bijna altijd* ° *Altijd*

In de praktijk gebruik ik de gebaren die ik heb geleerd tijdens de cursus

4. Kruis aan wat voor u van toepassing is.

° Weet niet ° Helemaal niet mee eens ° Niet mee eens ° Neutraal ° Mee eens ° Helemaal mee eens

Ik merk verschil in de dagelijkse communicatie met mijn cliënten sinds ik de cursus heb gevolgd.

Ik beheers de gebaren voldoende voor de dagelijkse communicatie met cliënten.

De cursus heeft mij wat opgeleverd.

Ik zou de cursus aanraden aan een collega.

5. Hoeveel sterren zou u de cursus geven?

6. Heeft u overwogen om de cursus te volgen? Waarom wel/niet?

7. Kruis aan wat voor u van toepassing is.

° Helemaal niet mee eens ° Neutraal ° Helemaal mee eens

Ik sta ervoor open om de cursus te volgen.

8. Kruis aan wat voor u van toepassing is.

° Helemaal niet mee eens ° Niet mee eens ° Neutraal ° Mee eens ° Helemaal mee eens

Ik ben tevreden over de communicatie met de cliënten die ik op dit moment begeleid.

Ik voel me competent om te communiceren met deze doelgroep (cliënten met een verstandelijke beperking).

9. Kruis aan wat voor u van toepassing is.

° Weet niet/geen mening ° Nauwelijks ° Soms ° Bijna altijd ° Altijd

Ik begrijp de cliënten die ik op dit moment begeleid:

10. Ik zou mezelf ... sterren geven voor de manier waarop ik communiceer met cliënten.

11. Hieronder staan een aantal manieren om te communiceren. Geef per manier aan hoe vaak u deze gebruikt.

° Nooit ° Nauwelijks ° Soms ° Bijna altijd ° Altijd

Spraak, gebaren, pictogrammen, foto's, afgesproken voorwerpen, dingen uitbeelden en non-verbale communicatie, plekken aanwijzen, een gespreksboek, een spraakcomputer

12. Hoeveel procent van de cliënten die u op dit moment begeleidt, maakt zelf gebaren?

- ☐ Minder dan 10%
- ☐ 10-30%
- ☐ 30-50%
- ☐ 50-75%
- ☐ Meer dan 75%

13. Kruis aan welke optie voor u van toepassing is.

° Nooit ° Af en toe ° Regelmatig ° Vaak ° Altijd

Ik maak in het dagelijks leven gebruik van ondersteunende gebaren tijdens de communicatie met cliënten.

14. Wat is uw leeftijd?

15. Hoelang bent u werkzaam binnen deze doelgroep (cliënten met een verstandelijke beperking)?

- ☐ Korter dan 1 jaar
- ☐ 1 tot 3 jaar
- ☐ 3 tot 6 jaar
- ☐ 6 tot 10 jaar
- ☐ Langer dan 10 jaar

16. Zou ik u achteraf mogen benaderen voor meer informatie? Ik zou graag met twee respondenten een nader gesprek voeren over dit onderwerp. Het gesprek zal ongeveer 30 minuten duren en dit kan op een gunstig moment voor u, online of fysiek. Ik zou zeer geholpen zijn met het interview!

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Wat is uw naam en emailadres?

17. Heeft u belangstelling om de uitkomsten van dit onderzoek te ontvangen wanneer deze is afgerond?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Wat is uw naam en emailadres?

Hartelijk bedankt voor het invullen van deze enquête. Als u naar aanleiding van de vragenlijst opmerkingen of toevoegingen heeft, is er hier ruimte om deze te maken.

Bijlage 3: Toestemmingsverklaring interview

Doel van dit onderzoek

Dit onderzoek wordt geleid door Caroline van Vliet in opdracht van de Hogeschool Utrecht. Het doel van dit interview is om meer inzicht te krijgen in de manier waarop u communiceert met uw cliënten en hoe u zich daarover voelt.

Hoe gaan we te werk?

U neemt deel aan een onderzoek waarbij ik informatie vergaar door u te interviewen en uw antwoorden op te nemen via een audio-opname. Er zal ook een transcript worden uitgewerkt van het interview. Uitsluitend ten behoeve van het onderzoek zullen de verzamelde onderzoeksgegevens worden gedeeld met de Hogeschool Utrecht. Potentiële risico's en ongemakken Tijdens uw deelname aan deze studie kunnen u vragen worden gesteld die u als persoonlijk kunt ervaren. Deze vragen zijn enkel en alleen in het belang van het onderzoek. U hoeft echter geen vragen te beantwoorden die u niet wilt beantwoorden. Uw deelname is vrijwillig en u kunt uw deelname op elk gewenst moment stoppen.

Vertrouwelijkheid van gegevens

Ik doe er alles aan uw privacy zo goed mogelijk te beschermen. Er wordt op geen enkele wijze vertrouwelijke informatie of persoonsgegevens van of over u naar buiten gebracht, waardoor iemand u zal kunnen herkennen. Voordat de onderzoeksgegevens naar buiten gebracht worden, worden uw gegevens zoveel mogelijk geanonimiseerd. De onderzoeksgegevens zullen worden verwijderd nadat dit onderzoek is afgerond. Tot slot heeft u het recht een verzoek tot inzage, wijziging, verwijdering of aanpassing van uw gegevens te doen, stuur hiervoor een mail naar

Door dit onderzoeksformulier te ondertekenen erken ik het volgende:

Ik ben voldoende geïnformeerd over het onderzoek door middel van een separaat informatieblad. Ik heb het informatieblad gelezen en heb daarna de mogelijkheid gehad vragen te kunnen stellen. Deze vragen zijn voldoende beantwoord.

Ik neem vrijwillig deel aan dit onderzoek. Er is geen expliciete of impliciete dwang voor mij om aan dit onderzoek deel te nemen. Het is mij duidelijk dat ik deelname aan het onderzoek op elk moment, zonder opgaaf van reden, kan beëindigen. Ik hoef een vraag niet te beantwoorden als ik dat niet wil. Ik geef toestemming om de gegevens die gedurende het onderzoek bij mij worden verzameld te verwerken.

Ik geef toestemming om tijdens het interview geluidopnames te maken en mijn antwoorden uit te werken in een transcript.

Ik geef toestemming om mijn antwoorden te gebruiken voor quotes in de onderzoek publicatie.

24-1 1-2021

Naam Deelnemer:

Naam Onderzoeker: Caroline van Vliet

Handtekening:

Handtekening:

Bijlage 4: Deelnemersbeschrijving respondenten van de enquête

Respondent nummer	Cursus gevolgd?	Aantal jaren werkzaam	Leeftijd
1.	Nee, (nog) niet gevolgd	Langer dan 10 jaar	40
2.	Nee, (nog) niet gevolgd	Korter dan 1 jaar	30
3.	Nee, niet mee bekend	Langer dan 10 jaar	34
4.	Ja	Langer dan 10 jaar	37
5.	Ja	1 tot 3 jaar	24
6.	Nee, (nog) niet gevolgd	3 tot 6 jaar	31
7.	Nee, (nog) niet gevolgd	Langer dan 10 jaar	42
8.	Ja	Langer dan 10 jaar	51
9.	Ja	Korter dan 1 jaar	28
10.	Nee, (nog) niet gevolgd	Langer dan 10 jaar	37
11.	Ja	1 tot 3 jaar	42
12.	Ja	Langer dan 10 jaar	47
13.	Nee, (nog) niet gevolgd	Langer dan 10 jaar	52
14.	Nee, (nog) niet gevolgd	Langer dan 10 jaar	35
15.	Ja	Korter dan 1 jaar	56
16.	Nee, (nog) niet gevolgd	1 tot 3 jaar	18
17.	Nee, niet mee bekend	6 tot 10 jaar	27
18.	Ja	1 tot 3 jaar	48
19.	Nee, niet mee bekend	3 tot 6 jaar	30
20.	Ja	1 tot 3 jaar	22
21.	Ja	6 tot 10 jaar	25
22.	Ja	Langer dan 10 jaar	53
23.	Nee, niet mee bekend	1 tot 3 jaar	49
24.	Ja	Langer dan 10 jaar	35
25.	Nee, niet mee bekend	Langer dan 10 jaar	37
26.	Ja	Langer dan 10 jaar	46
27.	Nee, (nog) niet gevolgd	Langer dan 10 jaar	29
28.	Ja	Langer dan 10 jaar	54
29.	Nee, (nog) niet gevolgd	Langer dan 10 jaar	35

30.	Nee, (nog) niet gevolgd	Langer dan 10 jaar	64
31.	Ja	6 tot 10 jaar	33
32.	Nee, (nog) niet gevolgd	6 tot 10 jaar	52
33.	Nee, (nog) niet gevolgd	Langer dan 10 jaar	29
34.	Nee, (nog) niet gevolgd	3 tot 6 jaar	32
35.	Ja	3 tot 6 jaar	47
36.	Ja	Langer dan 10 jaar	47
37.	Ja	Langer dan 10 jaar	31
38.	Nee, niet mee bekend	Korter dan 1 jaar	23
39.	Ja	Korter dan 1 jaar	21
40.	Nee, (nog) niet gevolgd	Langer dan 10 jaar	50
41.	Ja	3 tot 6 jaar	24
42.	Ja	Langer dan 10 jaar	37
43.	Nee, (nog) niet gevolgd	Langer dan 10 jaar	37
44.	Ja	Langer dan 10 jaar	37
45.	Nee, niet mee bekend	6 tot 10 jaar	25
46.	Nee, (nog) niet gevolgd	Korter dan 1 jaar	21
47.	Nee, (nog) niet gevolgd	3 tot 6 jaar	29
48.	Nee, niet mee bekend	6 tot 10 jaar	29
49.	Ja	Langer dan 10 jaar	49
50.	Nee, (nog) niet gevolgd	Langer dan 10 jaar	49

Bijlage 5: Data uit enquête

Gebarencursus (Bewerken) Microsoft Forms

4. Kruis aan wat voor u van toepassing is.

■ Weet niet/geen mening
■ Helemaal niet
■ Niet mee eens
■ Neutraal
■ Mee eens
■ Helemaal mee eens

Ik merk verschil in de dagelijkse communicatie met mijn cliënten sinds ik de cursus heb gevolgd.

Ik beheers de gebaren voldoende voor de dagelijkse communicatie met cliënten.

De cursus heeft mij wat opgeleverd.

Ik zou de cursus aanraden aan een collega.

100%
0% 100%

5. Hoeveel sterren zou u de cursus geven?

0

Antwoorden

☆☆☆☆☆

Gemiddelde beoordeling: 0.00

6. Heeft u overwogen om de cursus te volgen? Waarom wel/niet?

19

Antwoorden

Meest recente antwoorden

"Omdat ik veel gebaren al ken/gebruik in het werk"

7. Kruis aan wat voor u van toepassing is.

■ Helemaal niet mee eens
■ Neutraal
■ Helemaal mee eens

Ik sta ervoor open om de cursus te volgen.

100%
0% 100%

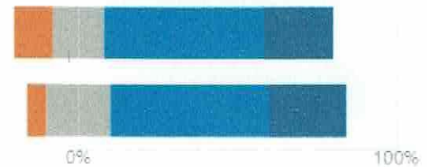
Gebarencursus .

(Bewerken) Microsoft Forms

8. Kruis aan wat voor u van toepassing is.

■ Helemaal niet mee eens ■ Niet mee eens ■ Neutraal ■ Mee eens ■ Helemaal mee eens

Ik ben tevreden over de communicatie met de cliënten die ik op dit moment begeleid.

Ik voel me competent om te communiceren met deze doelgroep (cliënten met een verstandelijke beperking)

9. Kruis aan wat voor u van toepassing is.

■ Weet niet/geen mening ■ Nauwelijks ■ Soms ■ Bijna altijd ■ Altijd

Ik begrijp de cliënten die ik op dit moment begeleid:

10. Ik zou mezelf sterren geven voor de manier waarop ik communiceer met cliënten.

💡 Insights

50

Antwoorden

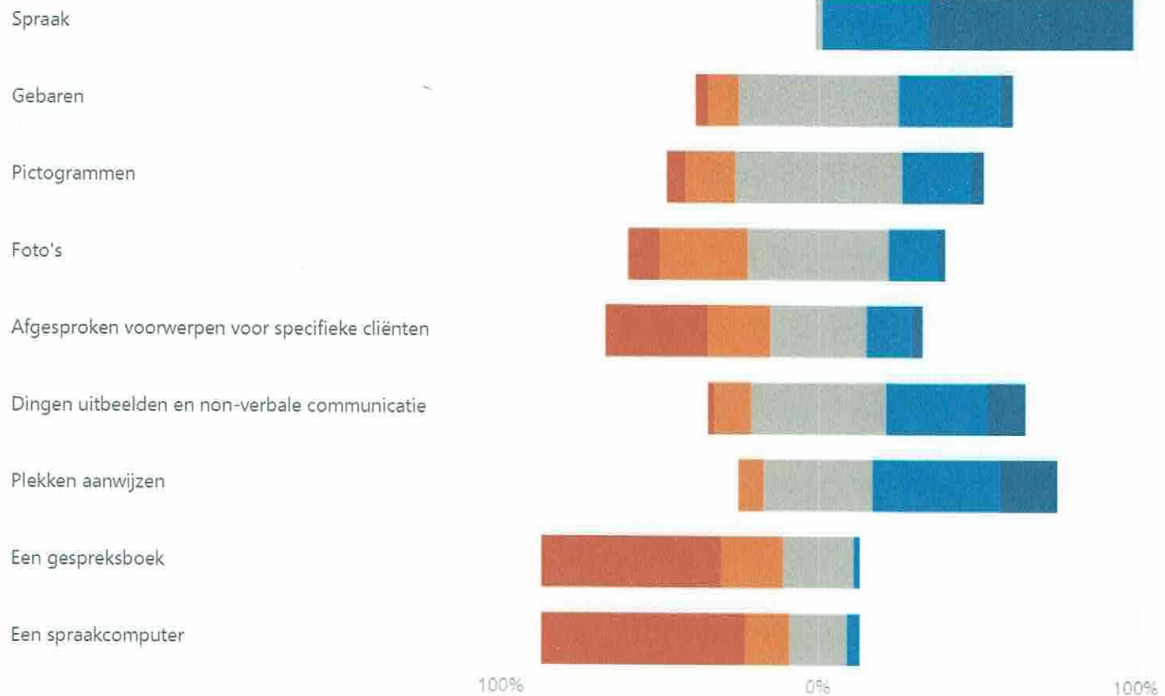
Gemiddelde beoordeling: 3.76

Gebarencursus

(Bewerken) Microsoft Forms

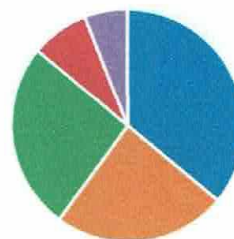
11. Hieronder staan een aantal manieren om te communiceren. Geef aan hoe vaak u deze gebruikt.

■ Nooit ■ Nauwelijks ■ Soms ■ Bijna altijd ■ Altijd

12. Hoeveel procent van de cliënten die u op dit moment begeleidt, maakt zelf gebaren?

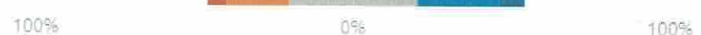
● Minder dan 10%	18
● 10-30%	12
● 30-50%	13
● 50-75%	4
● Meer dan 75%	3

13. Kruis aan welke optie voor u van toepassing is.

■ Nooit ■ Af en toe ■ Regelmatig ■ Vaak ■ Altijd

Ik maak in het dagelijks leven gebruik van ondersteunende gebaren tijdens de communicatie...

Gebarencursus

(Bewerken) Microsoft Forms

14. Wat is uw leeftijd?

50

Antwoorden

Meest recente antwoorden

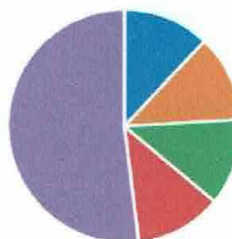
"49"

"49"

"29"

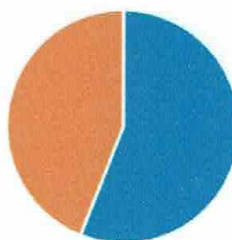
15. Hoelang bent u werkzaam binnen deze doelgroep (cliënten met een verstandelijke beperking)?

● Korter dan 1 jaar	6
● 1 tot 3 jaar	6
● 3 tot 6 jaar	6
● 6 tot 10 jaar	6
● Langer dan 10 jaar	26

16. Zou ik u achteraf mogen benaderen voor meer informatie? Ik zou graag met twee respondenten een nader gesprek voeren over dit onderwerp. Het gesprek zal ongeveer 30 minuten duren en dit kan op een gunstig moment voor u, online of fysiek. Ik zou zeer geholpen zijn met het interview!

● Ja	28
● Nee	22

17. Wat is uw naam en emailadres?

28

Antwoorden

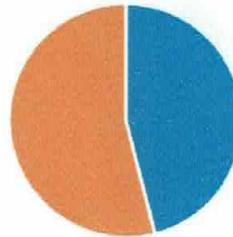
Meest recente antwoorden

Gebarencursus

(Bewerken) Microsoft Forms

18. Heeft u belangstelling om de uitkomsten van dit onderzoek te ontvangen wanneer deze is afgerond?

💡 Insights

19. Wat is uw naam en emailadres?

21

Antwoorden

Meest recente antwoorden

20. Hartelijk bedankt voor het invullen van deze enquête. Als u naar aanleiding van de vragenlijst opmerkingen of toevoegingen heeft, is er hier ruimte om deze te maken.

Meest recente antwoorden

13

Antwoorden

"Omdat ik al lang mee, gebruik ik nog vaak het oude dialect, Vaak mo..."

"Nvt"

...

Bijlage 6: Mindmap, gemaakt met behulp van Coggle

